LITTERATUR

’Avantgardens kvinder har haft meget få forbilleder’

Debutant Kirstine Reffstrup går i Unica Zürns fodspor

SIDE 4-5

KRITIK Klaus Rifbjerg – Ursula Andkjær Olsen & Stense Andrea Lind-Valdan – Vasilij Grossman – Tomas Lagermand Lundme

INTERVIEW

Husmor, høvding, muse

Den tyske avantgardeforfatter og -kunstner Unica Zürn antog mange roller både i sit liv og i sin kunst. Hun har stort set været glemt af eftertiden, men er i disse år genstand for fornyet interesse. Debuterende forfatter Kirstine Reffstrup maler sin version af Zürn i romanen 'Jeg, Unica'

Af Pauline Bendsen

Første gang Kirstine Reffstrup stødte på Unica Zürn, var Zürn klædt ud som høvding. Det var en sommerdag for snart fire år siden, og Kirstine Reffstrup gik rundt og kiggede på boghandlere i Berlin. »Jeg kom forbi museet Scharf-Gerstenberg i Charlottenburg, og i dets boghandel slog jeg op på et fotografi i en bog. Fotografiet var i sort-hvid og forestillede en kvinde, der havde et bånd med fjer om hovedet og lange, hvide fjer syet i sin dragt.« Dette fotografi skulle komme til at spille en væsentlig rolle i de næste år af Kirstine Reffstrups liv og forfatterskab. Kvinden på billedet var Unica Zürn (1916-1970), tysk avantgardeforfatter og -kunstner, glemt af de fleste – med undtagelse af en smal og dedikeret skare, som Kirstine Reffstrup hurtigt blev en del af: »Billedet af hende havde sådan en særlig kraft og beslutsomhed, som jeg blev ret tiltrukket af,« fortæller hun. »Der er blevet udgivet seks bind med alt, Unica Zürn har skrevet, som jeg bestilte. Det var som at finde en hemmelig skat, fordi meget af det var dagbøger og notater og historier, som ikke blev publiceret, mens hun levede. Hun har skrevet overalt: i hæfter, på cigaretpakker.«

Et voldsomt liv

Kirstine Reffstrup begyndte at oversætte Zürns *Heksetekster* – og det at arbejde med Zürns skrifter ramte en nerve og inspirerede hende til at skrive egen fiktion med udgangspunkt i Zürns liv.

»*Jeg, Unica* er en roman, der tager afsæt i historiske personer, men også en form for fri og stemningsbåret historie, en historie båret af sproget,« fortæller hun.

»Jeg har gerne villet beskrive nogle af de landskaber, som personerne har bevæget sig rundt i. Den historie, kroppen bærer med sig: at bade i en sø en sommerdag som barn, at gå rundt i et ruinlandskab efter krigen.«

For at nærme sig de landskaber Unica Zürns bevægede sig i, har Kirstine Reffstrup bogstaveligt talt gået i hendes fodspor: Hun har besøgt Zürns fødested tæt på Wannsee, fundet frem til de steder, hvor Zürn færdedes i Berlin, og fulgt hende helt til Paris og til den lille franske landsby Ermenonville, hvor Unica Zürn levede i eksil med kunstneren Hans Bellmer i nogle år.

»Jeg har følt en stor ydmyghed over for det at nærme mig en anden forfatters skrift. Hun har levet et helt andet voldsomt liv. Samtidig har der også været en sær form for frihed i det. At give sig selv lov til at gå ind i hendes tid og lade skriften tage afsæt derfra og fantasere, at slippe sig selv … Det er ikke en historisk roman, men min fantasi om, hvordan hun har været og levet,« siger Kirstine Reffstrup.

Ødelæggelse og skabelse

Som helt ung levede Nora Berta Unica Ruth et almindeligt, borgerligt liv i skyggen af 2. Verdenskrig. Hun blev gift med en velhavende mand og fik to børn. I 1953 blev hun skilt og mistede forældrerettigheden over sine børn, da hun ikke kunne forsørge dem. Efter skilsmissen og i ruinerne af krigen skabte Unica sit navn: Hun slettede tre af sine fødenavne, fjernede eksmandens efternavn og tog i stedet sin afdøde fars efternavn, Zürn.

»Når hun har kigget tilbage på den tid i sine dagbøger, har der været en enorm lykkefølelse forbundet med det at stave sit eget navn og bo alene,« fortæller Kirstine Reffstrup.

Unica Zürn ernærede sig blandt andet som manuskriptforfatter og ved at skrive til de tyske aviser. Destruktion og skabelse er tæt forbundne på flere måder i Unica Zürns liv og kunst:

»Det interessante er, at hun har bevæget sig rundt i det her landskab af ruiner og ødelæggelse, men at det i hendes personlige historie hænger sammen med, at hun bliver skilt, skifter navn og skaber sig et navn. På en måde får hun lov til at genopstå som menneske,« siger Kirstine Reffstrup.

I efterkrigsårene skabte Unica Zürn sig også et navn som forfatter og kunstner – hun skrev noveller, radiodramaer og anagramdigte, og hun eksperimenterede med automattegning, som på den tid var populær blandt surrealisterne. Hun indledte desuden et forhold til kunstneren Hans Bellmer, som var kendt for de groteske dukker, han lavede i 1930'erne:

»Hans Bellmers dukker bestod af forskellige kropsdele og havde ledkugler, så han kunne sætte dem sammen igen. Det blev en deform krop, som der ikke var plads til i nazismens verdensbillede. Dukken var en form for protest mod, at der fandtes ét billede af mennesket, som var det rigtige.«

> **Romanen foregår i 1957, før Zürn bliver indlagt. Det var vigtigt for mig ikke kun at beskrive hende gennem sygdommen, for det er ofte sådan hendes kunst og hendes liv er blevet forstået**

Da Bellmer så Unica Zürn første gang, så han ikke bare hende, men også et billede af dukken i hende, fortæller Kirstine Reffstrup, »og hun identificerede sig med den figur, som er halvt menneske, og lod sig fotografere som dukken. Der er mange, der har beskæftiget sig med de to kunstnere, som mener, at der var en skæv magtrelation mellem dem – at det var ham, der brugte hende til at skabe sin kunst. Men jeg har været mere optaget af, hvordan de begge har været ofre for en tid, hvor det fascistiske menneske var det eneste billede af mennesket. Deres fælles kunstneriske værk kan ses som et modbillede til det.«

Unica som overgangsfigur

At have befundet sig i Berlin og født sine to børn under krigen har utvivlsomt sat sit præg på Unica Zürn, men det er ikke noget, hun har beskæftiget sig med eksplicit i sine tekster, fortæller Kirstine Reffstrup.

»Hun har næsten ikke skrevet noget om den tid. Det er først, kort før hun begår selvmord, at der åbner sig en sprække mod det, som hun har fortrængt. Hun har befundet sig i Berlin under bombardementerne, og det har jo været meget voldsomt. Jeg tænker, at man slet ikke kan opleve verden på samme måde mere efter at have befundet sig i en by, der har været helt sønderbombet og lagt i ruiner. Man har øjne, der ser med et andet, rystet blik.«

I løbet af 1950'erne fik Unica Zürn stigende opmærksomhed som kunstner og forfatter, men for eftertiden har hun først og fremmest været kendt som Hans Bellmers muse og partner. Det er en opfattelse, Kirstine Reffstrup gerne vil være med til at ændre på:

»Hun har været en vigtig overgangsfigur for kunsthistorien, idet hun tager rollen som dukke og muse på sig. Jeg tror, det har været en aktiv handling, at hun er gået ind i den rolle.«

– Det er måske heller ikke en klassisk muse?

»Nej, hun er en mørk muse. Og man kan sige, at hun bliver en overgangsfigur til performancekunsten. Rummet for handling har været lille, men det har været en af de ting, hun kunne gøre: Ligesom vrænge ad den fremstilling af kvinden i kunsthistorien som smuk og meget entydig,« siger hun. Reffstrup ser flere fællestræk hos avantgardens kvindelige kunstnere som Claude Cahun, H.D. og Unica Zürn, blandt andet deres leg med identitet og masker.

»Der er et mønster i, at de poserer i forskellige roller og har mange forskellige ansigter. De skaber sig selv og deres eget billede, og det har nok været en måde at overleve på eksistentielt. Der har været et meget snævert rum for dem at bevæge sig i som mennesker.«

At give Unica ordet

Et andet fællestræk for disse kvinder har været deres psykiske lidelser og tilbøjelighed til at begå selvmord:

»Avantgardens kvinder har i virkeligheden haft meget få forbilleder. Så det har jo krævet en enorm styrke at leve sådan et liv. Flere af dem brød sammen og blev indlagt på psykiatriske afdelinger, og det tænker jeg ikke har været tilfældigt,« siger Kirstine Reffstrup, og tilføjer, at det for nogle af disse kvinder har været en slags helle at blive indlagt.

»Det har også givet dem et frirum, hvor de ikke skulle leve op til samfundets krav, men kunne få lov til at være dem, de var. Unica Zürn fortsatte f.eks. med at tegne og skrive, da hun var indlagt. Hun fik tid og materialer og blev opmuntret til det.«

Zürn endte med at tage sit eget liv ved at springe ud ad et vindue i 1970, akkurat som hun havde ladet pigen i sin sidste roman, *Mørkt Forår*, gøre det. Selvom hendes psykiske sygdom spillede en væsentlig rolle i Zürns liv og kunst, har det været vigtigt for Kirstine Reffstrup ikke at have den som fokuspunkt i *Jeg, Unica*:

»Romanen foregår i 1957, før Zürn bliver indlagt. Det var vigtigt for mig ikke kun at beskrive hende gennem sygdommen, for det er ofte sådan hendes kunst og hendes liv er blevet forstået. Jeg har gerne villet beskrive hende som menneske.«

– Hvorfor tror du, hun er blevet glemt af kunst- og litteraturhistorien?

»Ja, det har jeg spurgt mig selv om, for hun er en meget central forfatter,« siger Kirstine Reffstrup, som for tiden ser en stigende interesse for Unica Zürns praksis blandt sine skandinaviske kolleger, hvilket bland andet kommer til udtryk i nyoversættelser og kunstneriske projekter inspireret af Zürn. Zürns bog *Mørkt Forår* fra 1969 kom eksempelvis for nylig og til store roser i dansk oversættelse på Forlaget Sidste Århundrede. Kirstine Reffstrup lægger vægt på vigtigheden af at indskrive de glemte avantgardistiske kvinder i både kunst- og litteraturhistorien:

»Det er vigtigt, at man finder dem, for det er vigtigt at have forbilleder. Det har også været vigtigt for mig som skrivende og kvinde, at de findes. Når jeg har skrevet, har jeg også tænkt, at det var en måde at give Unica Zürn ordet igen – i den stilhed, der har været omkring hende.«

kultur@information.dk

BLÅ BOG

Kirstine Reffstrup

- Født 1979
- Forfatter og oversætter. Skriver på både dansk og norsk
- Bosat i Oslo
- Har tidligere været elev på Skrivekunstakademiet i Bergen
- For tiden elev på Litterär gestaltning på universitetet i Göteborg
- Hendes debut 'Jeg, Unica', som udkom i Norge i januar på Forlaget Oktober, udkommer d. 16. februar på Gyldendal.

Unica Zürn

- 1916-1970
- Tysk forfatter og kunstner
- 'Hexentexte' (1954), 'Der Mann im Jasmin' (1977) og 'Dunkler Frühling' (1970), som udkom under titlen 'Mørkt Forår' på Forlaget Sidste Århundrede i 2015.
- Begik selvmord i Paris i 1970 ved at springe ud ad et vindue.

INTERVIEW

For at nærme sig Unica Zürns har Kirstine Reffstrup gået i hendes fodspor og har besøgt Zürns fødested, de steder, hvor Zürn færdedes i Berlin, og fulgt hende helt til Paris og til den lille franske landsby Ermenonville, hvor Unica Zürn levede i eksil i nogle år.
Foto: Ulrik Hasemann